

УДК 37.037

**ОБҐРУНТУВАННЯ ПЕДАГОГІЧНОЇ ПРОБЛЕМИ
СТАНОВЛЕННЯ ДУХОВНОГО ДОСВІДУ
ОСОБИСТОСТІ УЧНІВ**

Репко І.П.

У статті розглянуто педагогічну проблему становлення духовного досвіду особистості учнів як однієї з першочергових завдань сучасної педагогічної науки та практики.

Автором, за допомогою аналізу провідних ідей вітчизняних педагогів, розкрито механізм формування в учнів духовного досвіду в умовах сучасного навчально-виховного процесу.

Ключові слова: духовно-моральне виховання, духовний розвиток особистості, духовний досвід.

**ОБОСНОВАНИЕ ПЕДАГОГИЧЕСКОЙ ПРОБЛЕМЫ
СТАНОВЛЕНИЯ ДУХОВНОГО ОПЫТА ЛИЧНОСТИ УЧЕНИКОВ**

Репко И.П.

В статье рассмотрена педагогическая проблема формирования духовного опыта личности ученика как одна из первоочередных задач современной педагогической науки и практики.

Автором, на основе анализа ведущих идей педагогов, раскрыт механизм формирования у учащихся духовного опыта в условиях современного учебно-воспитательного процесса.

Ключевые слова: духовно-моральное воспитание, духовное развитие личности, духовный опыт.

**GROUND OF PEDAGOGICAL PROBLEM OF BECOMING OF
SPIRITUAL EXPERIENCE OF PERSONALITY OF STUDENTS**

Репко I.P.

The pedagogical problem of intellectual experience formily of student's personality is observed in this article. The author has developed the mechanism of student's intellectual experience in modern conditions of learning

process. This mechanism has been revealed with the help of analysis of remarkable Ukrainian teacher's ideas.

Key words: spiritual and moral upbringing, intellectual development, intellectual experiences.

Одним із першочергових завдань сучасної педагогічної науки й практики є посилення уваги до спеціальних досліджень, присвячених проблемам виховання духовності у молодого покоління.

Першочергова соціальна необхідність розробки сучасної концепції духовного розвитку особистості обумовлюється фундаментальними змінами в змісті та структурі соціокультурного буття, переоцінкою цінностей.

Актуальність і важливість проблеми дослідження зумовлена тим, що однією із складових глобальної духовної кризи, яку переживає людство сьогодні, є криза в галузі теорії та практики виховання.

Проблема формування духовно-моральної особистості завжди знаходиться у полі зору науковців, вчителів-практиків. Сучасні вчені Є. Абдулов, Ю. Алієв, І. Бех, О. Олексюк, Г. Падалка, О. Рудницька відзначають, що проблема формування духовності учнів належить до проблем соціального характеру і пов'язана з такими поняттями як процес формування особистості. Основу для вивчення проблеми духовних цінностей школярів становлять дослідження відомих психологів Л. Виготського, А. Леонтьєва, С. Рубінштейна та педагогів Н. Ветлугіної, Д. Кабалевського, О. Мельник-Панаєва, Б. Неменського. Вітчизняні та зарубіжні психологи В. Зінченко, О. Киричук, В. Моляко, Р. Мей, А. Мілтс, А. Маслоу, К. Роджерс та ін. розглядають різні аспекти одухотворення особистості в процесі її розвитку.

Мета статті – обґрунтування механізму накопичення учнями духовного досвіду, що є невід'ємною складовою їх подальшого духовно-го розвитку.

Духовне виховання в педагогіці – це формування цілісного ставлення до життя, що забезпечує стійкий, гармонійний розвиток людини, що включає в себе виховання почуття обов'язку, справедливості,

відповідальності та інших якостей, здатних надати високий сенс думкам та вчинкам людини.

К. Ушинський розглядає духовно-моральне виховання особистості як цілеспрямований процес, що включає в себе формування в людині волі, моральної свідомості, моральних звичок, честі, гідності, поваги до праці, патріотичних почуттів і переконань. Завдання морального виховання полягає в необхідності призвести ці якості в єдину цілісну систему. К. Ушинський вважав, що сутність морального виховання не «в кодексі правил поведінки», а у створенні внутрішньої спрямованості людини. Поведінка ж його витікає з внутрішньої установки особистості [6].

Становлення дитини як особистості неможливе без її духовного зростання, її олюднення. Цій проблемі В. Сухомлинський присвятив чимало праць. У праці «Духовний розвиток школяра» педагог зазначає, що протягом двадцяти п'яти років колектив Павлиської школи вивчав духовний розвиток великої кількості дітей із різних родин віком від шести до десяти років [5, с. 247]. Результати такого дослідження дали можливість зробити висновок, що всі негаразди у роботі школи залежать, передусім, від того, «що вчитель мало знає духовний світ кожної дитини до її вступу в школу, а життя в стінах школи, що обмежується навчанням, регламентується дзвінками, ніби нівелює малюків, підганяє під одну мірку, не дає змоги розкритися багатству індивідуального світу» [5, с. 418].

Духовні цінності мають свою специфіку, зумовлену віковими особливостями дітей, ступенем їх соціальної зрілості і особливостями навчально-пізнавальної діяльності. Очевидно, що в молодшому, середньому шкільному віці ще рано говорити про повноцінне формування якостей особистості. Доцільно розглядати лише початковий етап формування – етап розкриття поняття «духовні цінності» школярами. У цей період необхідно навчити азам загальнолюдської моралі, відкрити перед нею початкову школу духовності, яка починається з відомої формули «не чини зла іншим». За переконаннями В. Сухомлинського, людина починається з доброти, з переживання краси у всьому – в природі, в праці, в людській душі. В. Сухомлинський підкреслював, що добра дитина не впаде з неба, її треба виховати. Чуйність до радощів

і горя людського можна виховати тільки змалку. Головне – створити умови для того, щоб учень став суб'єктом діяльності, тобто особисто прилучився до духовних цінностей, які викликають певні емоційні переживання. Адже виховання є другим народженням людини, коли «природна природа» дитини перетворюється в духовну.

Завдання педагога полягає в тому, щоб допомогти дитині знайти себе у виборі власних діянь на основі засвоєних нею моральних цінностей. Моральні заповіді, принципи, правила та норми поведінки: «Десять не можна», «Дев'ять негідних речей», правила циклу «Соромся», побудовані В. Сухомлинським на основі християнської та народної моралі, етики, які підтверджують важливість виховних впливів на дитину у її духовному зростанні. Унікальною є спеціальна етична хрестоматія, в яку ввійшло біля 550 оповідань та казок для дітей. За змістовним навантаженням вони враховують вік дитини, збагачують її внутрішній світ.

Однією з особливостей духовного зростання дитини є те, що її духовне життя тісно пов'язане із зовнішнім світом та світом речей, тоді як у підлітковому віці – із світом ідей. Духовний розвиток сучасної дитини тісно пов'язаний з політичними, економічними та культурними умовами у суспільстві та пропагованими ідеями [4]. Як писав В. Сухомлинський, школярі суто по-дитячому відображають ситуацію, яка існує у державі. Сучасна дитина – «розгублена», втім, як і доросла. Немає виховного ідеалу, до якого їй слід прагнути, не сформовані цінності, якими вона має керуватися у житті. Тобто старе втрачене, нове ще не створене.

Другою особливістю є те, що субстанцією духовності виступає свобода, бо саме свобода породжує її. Вона виступає результатом і критерієм прогресу в становленні особистості, визначальною характеристикою дитини, її рушійною силою розвитку [3]. Свобода на думку Василя Олександровича, виражається у дитині у вільному самовияві, самореалізації, самоздійсненні та самовихованні. Як часто дитина не бажає займатися тим, чим примушують її батьки, і з великою насолодою займається тим, до чого сама прагне, вибирає рід занять по своїй волі. Це і є проявом самовиховання у дитини. Вона проти різного роду насильству над собою, несвідомо з навколишнього світу вибирає те,

що відповідає її особистим природним нахилам, її потребам самовиховання і самоосвіти. Через те часто перехід дитини із дошкільного віку в шкільний дуже важкий. У школі дитина втрачає можливість самовиховання, яка є необхідною життєвою потребою. Дома вона може не підкоритися волі батьків, а чинити по своїй волі в школі неможливо.

Поважаючи право дитини на свободу, Василь Олександрович ніколи не чинив тиску на дитину. «Нехай ставши учнем, дитина продовжує робити те, що вона робила вчора. Нехай нове з'являється в житті поступово і не приголомшує зливою вражень» [5, с. 349]. Водночас, він застерігав вчителів, що не слід ототожнювати свободу дитини із сваволею. Одне від іншого відрізняється самообмеженням, яке виступає найважчою і найвищою формою свободи і яке вчитель повинен виховувати у дитини, починаючи з раннього віку, бо у старшому виховання буде вже малоефективним. У дитини має формуватись здатність відмовитись від реалізації певних своїх бажань і прагнень, що є проявом її здатності до самообмеження.

В. Сухомлинський неодноразово наголошував, що людина в дійсності є такою, якою вона стає, залишившись один на один із собою. Сутність людини розкривається тоді, коли її вчинками рухає не хтось ззовні, а власна совість. Вибір мети і способу здійснення вчинку приводить дитину до того, що вона вступає в новий для себе вибір буття – вибір відповідальності. Таким чином, «відповідальність діє в людському бутті... як механізм підтримування й зміцнення свободи» [5, с. 198].

Третьою рушійною силою розвитку дитини, на яку звертав увагу В. Сухомлинський, є феномен «дорослості». Його він пов'язував з моральною зрілістю людини. «Дорослість, – писав Василь Олександрович, – не повинна приходити до дитини несподівано» [5, с. 56]. Батько, мати, вихователі, вчителі повинні поступово вводити дитину в світ «дорослих» думок, турбот, ідей.

В. Сухомлинський звертав увагу на те, що коли батьки раптом розуміють, що їхні діти стали дорослими людьми, а самі не доклали до цього зусиль, то суспільство, як правило, отримає «двадцятирічних немовлят», які дозріли статево й фізично, але не зросли морально. В. Сухомлинський розумів, що відчуття дорослості у дитини панує там, де існують «суб'єкт-суб'єктні» відносини в системі «учитель-учень»,

«дорослий-дитина», де панує співучасть у проведенні виховних заходів. У навчальному процесі вчитель має підвести дитину до істини, але вона «сама ніби відкриває» її. Радість творчого відкриття стимулює розвиток дитини, дає емоційний імпульс до пізнання, відчуття дорослості. Почуття дорослості – це і відповідальність дитини перед собою, адже тільки вона сама зможе себе самореалізувати, навчитися жити серед людей, але за активної допомоги дорослого.

Ця думка яскраво виражена у сучасних дослідників дитинства Ш. Амонашвілі, І. Беха, на думку яких визначальним чинником дорослості є самоактивність дитини [1; 2].

Таким чином, необхідно виділити вагомі положення для організації процесу духовно-морального виховання особистості [3]: проблема духовно-морального виховання молодого покоління є однією з основних проблем, що стоять перед людством; під духовністю розуміються вищі духовно-моральні якості, цінності та вище досягнення людини, оскільки: людина є частиною природи, і в той же час, елементом соціального цілого; духовна культура виконує функцію соціальної пам'яті, тому що передає майбутнім поколінням цінний духовний досвід; процес формування духовно-моральної сфери має соціальну обумовленість, а тому залежить від правил, установок, прийнятих у даному суспільстві; духовно-моральне виховання залежить також від стану так званої «сімейної душі», тобто від моральних установок, норм і традицій виховання в конкретній сім'ї; початок духовно-морального формування особистості має бути закладено якнайраніше, у дошкільному віці, з урахуванням вікових особливостей та умов суспільного та сімейного виховання і продовжено у шкільному віці.

Перспективи подальшого пошуку у напрямку дослідження вбачаємо в обґрунтуванні показників сформованості духовного досвіду учнів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Амонашвили Ш. Размышление о гуманной педагогике / Ш. Амонашвили. – М.: Изд. Дом Шалвы Амонашвили, 1995. – 496 с.
2. Бех І.Д. Виховання особистості. Сходження до духовності / І.Бех. – К.: Либідь, 2006. – 270 с.